

Engelse taalinfiltratie in het Nederlands: mythevorming en realiteit

1. Inleiding

In de Nederlandse woordenschat zijn (vrij) recent een heel pak (trendy) Engelse leenwoorden opgenomen: *carpoolen, computeren, down, fit, freak, gadget, graffiti, lat(-relatie), peepshow, piercing, promoten, quote, roadie, scoren, seksen, skårthead, snob, tissue, underdog*.

Veel mensen beschouwen dat grote aantal Engelse leenwoorden in de Nederlandse taal als een voorbode van taalverloeding en/of taalverlies. Typend voor de commotie en onrust rond dit verschijnsel zijn bijvoorbeeld de vele lezersbrieven in kranten, of de talrijke verenigingen die het gebruik van Engelse leenwoorden willen terugdringen en zich inzetten voor het gebruik van 'zuiver' Nederlands.¹ De algemene tenor luidt dat het Engels - als wereldtaal - een relatief kleinere taal als het Nederlands niet alleen 'aantast', maar na verloop van tijd ook zal 'opsloppen'.

Hebben we hier te maken met een zogenaamde 'mythe' over taal (Van der Horst, 1989)? Is de toevloed van Engelse (leen)woorden inderdaad het begin van het einde voor het Nederlands? Op zichzelf is dat helemaal niet het geval, en daar kunnen we een aantal gegronde redenen voor aanvoeren: niet

Luxemburgisch	Luxemburg	350.000
Mirandisch	Portugal	15.000
Nederlandsch	Frankreich	20.000
Nordfriesisch	Deutschland	9.000
Okzitaansich	Spanien	3.000
Okzitaansich	Italien	35.000
Portugiesisch	Frankreich	2.100.000
Ostfriesisch	Deutschland	2.000
Portugiesisch	Spanien	3.600
Sardisch	Sardinien/Italien	1.300.000
Slawo-Mazedonisch	Griechenland	75.000
Slowenisch	Italien	85.000
Sorbisch	Deutschland	50.000
Türkisch	Griechenland	100.000
Walisisch	Großbritannien	508.000

¹ Zie bijvoorbeeld onder meer de (recente) websites van de 'Bond tegen Leenwoorden' (<http://www.geocities.com/SoHo/Den/7522/Rechts.html>), de 'Stichting Natuurlijk Nederlands' (<http://www.natuurlijk-nederlands.org/>) of de 'Webstek voor Taalverrijking' (<http://internettrash.com/users/taalverrijking/index.html>).

alleen is taalbeïnvloeding universeel (§ 2), maar ze beperkt zich doorgaans ook tot de lexicaal component (§ 3) en tast bijgevolg de structuur van de ontleende taal niet aan (§ 4). Een en ander brengt ons tot de conclusie dat onze taal op dit gebied helemaal geen regulerende instantie nodig heeft (§ 5). We zien daarentegen wel een gevaar op het gebied van het domeinverlies (§ 6).

2. De universaliteit van taalbeïnvloeding

Taalbeïnvloeding is van alle tijden en van alle plaatsen. Ze is zo oud als talen zelf, en de Nederlandse woordenschat heeft dan ook altijd al veel ontleeningen gehad.² Met de overkoepelende term 'ontlening' bedoelen we in wat volgt zowel leenwoorden (vb. *finis*, *god*), leenvertalingen (vb. *ervoor gaan* < Eng. *to go for it*), als leenbeteknissen (vb. *familie* is ook de geleende betekenis 'gezin' gaan krijgen; *uitvinden* in de betekenis 'uitzoeken'; *opmaken* kreeg de betekenis 'make-up aanbrengen'), kortom "ieder woord [...] dat (ooit) geleend is uit een andere taal, onafhankelijk van de mate van aanpassing aan het Nederlands" (Van der Sijs, 1996:9-10).

De richting van overdracht van leenwoorden van de ene taal (de brontaal) naar de andere taal (de ontleende taal) werd en wordt bepaald door taal-externe factoren. Talen waarmee er in de loop van de geschiedenis contact is en die een zeker prestige hebben, lenen zich namelijk makkelijk voor ontleeningen. Uit de Romeinse tijd stammen zo inmiddels volledig ingeburgerde Nederlandse woorden als *kaas*, *kamer*, *kat*, *keider*, *kenken*, *kooi*, *muur*, *paal*, *poort*, *straat*, *tafel*, *venster*, *wijn* of *zolder*. De Latijnse oorsprong van die woorden is vandaag nauwelijks nog herkenbaar: het assimilatieproces - het proces waarbij de Latijnse woorden zich aanpassen aan het Nederlandse taalsysteem - is

inmiddels al lang voltooid. Een tweede grote brontaal voor ontleeningen is het Frans. De Franse overheersing van onze contreien heeft heel wat sporen nagelaten in het lexicon (vb. *blond*, *bom*, *faisoen*, *gorajijn*, *kaart*, *kans*, *kleur*, *letter*, *modern*, *peniek*, *papier*, *plank*, *raar*, *saus*, *sigaar*, *soep*, *tantje*, *vaas*, *vormen*). Met het Latijn en het Frans hebben onze gewesten het langst contact gehad, en het is dan ook niet verwonderlijk dat het Nederlands uit die talen het meest ontleend heeft.

Het spreekt ook voor zich dat in de 20ste eeuw het Engels zich op dat gebied heeft doen gelden. Vooral na de Tweede Wereldoorlog hebben allerlei economische, politieke en culturele factoren de Angelsaksische wereld, vooral de Verenigde Staten van Amerika, tot dé wereldmacht gemaakt. Met de mondialisering en de toegenomen mobiliteit heeft het Engels dan ook meten op allerlei maatschappelijke domeinen zijn invloed nagelaten, en heeft het het Frans als brontaal voor ontleeningen meer en meer verdrongen (vb. *sorry* in plaats van *pardon*). We denken hierbij aan de wereld van de sport (vb. *aerobics*, *indoor*, *joggen*, *penalty*, *play off*, *sport*, *squash*), de amusementsindustrie (vb. *close-up*, *film*, *flashback*, *musical*, *panel*, *showbizz*, *soap*, *video*(clip), *western*), de computer en het internet (de IT-sector) (vb. *back-up*, *bit*, *browser*, *byte*, *chatten*, *chip*, *cookie*, *cursor*, *deleten*, *downloaden*, *e-mail*, *floppy*, *hacker*, *hardware*, *helpdesk*, *homepage*, *hyperlink*, *inloggen*, *internet*, *joystick*, *laptop*, *modern*, *on-line*, *PC*, *plotter*, *printer*, *samen*, *screenaver*, *scrollen*, *shareware*, *software*, *surfjen*, *terminal*), de muziek (vb. *big band*, *boogie-woogie*, *breakdancen*, *compact disc*, *coveren*, *disco*, *funk*, *hardrock*, *hip-hop*, *hit*, *live*, *performance*, *playbacken*, *punk*, *new wave*, *rock'n roll*, *reggae*, *songfestival*, *top 50*, *walbran*), de telecommunicatie (vb. *faxen*, *sms*, *voice-mail*), het bedrijfsleven (vb. *brainstormen*, *briefing*, *cash flow*, *cheque*, *consultant*, *headhunter*, *leasen*, *manager*, *marketing*, *multinational*, *outplacement*, *public relations*, *workaholic*) en allerlei andere domeinen van het maatschappelijke leven (vb. *aids*, *airbag*, *blunder*, *bondage*, *boycot*, *braindrain*, *bubbelbad*, *-burger* (kipburger, groenteburger), *carpoolen*, *carwash*, *centerfold*, *chips*, *cocktail*, *cola*, *coming man*, *drugs*, *grillen*,

² Philippa (2001:65) spreekt van 30% inheemse en 70% leenwoorden in de *ongelede* woordenschat in het Nederlands.

hand-out, hype, jeans, jetlag, jetset, jumbojet, junkfood, junkie, kicken, lady shape, mixed grill, piercing, popcorn, privacy, roadie, sexshop, shit, skinhead, stalken, stress, sweatshirt, underdog, updaten). Van Nierop (1975, 1976, 1979) geeft daarvan een mooie staalkaart in zijn beschrijving van nieuwe woorden en nieuwe woordbetekenissen in het Nederlands van kort na de Tweede Wereldoorlog tot de tweede helft van de jaren zeventig: leenwoorden als *badje, barbecue, bikini, caravan, jukebox, musical, pin-up, sauna, safari*, enz. weerspiegelen de - in onze contreien gretig geassimileerde - cultuur van die tijd. Illustratief voor de positie van het (Amerikaanse) Engels, en vooral voor het prestige van die taal, zijn bijvoorbeeld ook de vele Engelse voornamen die ouders hun kinderen in die periode begonnen te geven. Joyce, Mike, Bob, Kimberley en Kevin zijn alle namen die we hier pakweg vijftig jaar geleden nauwelijks hoorden.

Het Engels is de voorbije decennia dus wel de grootste leverancier van nieuwe woorden gebleken. Dat komt onder meer ook overduidelijk naar voren in nieuwe woordenboeken als Reinsma (1984). Van de talrijke nieuwe uitheemse woorden die Reinsma in de periode 1970-1982 opgetekend heeft, komt meer dan 90% uit het Engels. Andere talen die woorden geleverd hebben, zijn op één hand te tellen. Reinsma vermeldt enkel *larga, macho, salsa* (< Spaans), *katenpek, langlaufen, müsti* (< Duits), *kebab* (< Turks), *kang-ju, piryni* (< Chinees), *sahel* (< Arabaisch), *samizdat* (< Russisch) en *taekwondo* (< Koreaans). In vergelijking met de brede maatschappelijke domeinen waarin het Engels woorden heeft geleverd, zijn bovenvermelde domeinen vrij specifiek en beperkt (bijvoorbeeld Oosterse gevechtssporten en nieuwe voedingsmiddelen). Ze worden in de dagelijkse taal nauwelijks gebruikt.

Het Engels, als wereldtaal 'with a navy and an army' en als taal van een koloniale grootmacht, heeft dus vooral na de Tweede Wereldoorlog een aantal termen gelanceerd die samen met nieuwe voorwerpen en met de 'American way of life' de

(Westerse) wereld gingen veroveren. Die evolutie is in de jaren zeventig in een stroomversnelling gekomen en gaat vandaag onverminderd door (Claus en Taeldeman, 1989). Die stroomversnelling vinden we niet alleen in het Nederlands. Getuige daarvan zijn de vele internationalismen die we in talrijke Europese talen vinden.

We hebben al vermeld dat (de richting van) lexicale beïnvloeding bepaald wordt door taal-externe factoren. Op zich hebben reacties op die beïnvloeding, zoals we die in het verschijnsel purisme vinden, dan ook een politieke, veelmeer dan een taalkundige grondslag (De Vooijs, 1967; Goossens, 1975). In § 5 komen we hier op terug. In de volgende paragrafen gaan we eerst na van welke aard de beïnvloeding van het Engels op het Nederlands precies is.

3. Taalbeïnvloeding en lexicon

De taalbeïnvloeding van het Engels op het Nederlands manifesteert zich het eerst, het duidelijkst en het meest spectaculair in het domein van het lexicon, en dan vooral in de inhoudswoorden (met name vooral substantieven) en de collocaties. Daar zijn twee hoofdredenen voor. Ten eerste heeft het lexicon een relatief losse structuur. Daarmee bedoelen we dat veranderingen in het lexicon, zoals betekenisveranderingen, het verdwijnen of ontstaan van woorden, niet leiden tot wezenlijke omstructureringen of verglijdingen in deze taalcomponent. In het lexicon vertonen bestaande talen dus heel wat variatie; denken we maar aan dialecten versus standaardtalen. Taalcomponenten als de fonologie en de syntaxis daarentegen zijn veel strakker gestructureerd. Een tweede reden is het relatief hoog bewustzijnsgehalte dat de taalgebruiker heeft over de lexicale taalcomponent. Net als bij de fonologische component, maar in tegenstelling tot de syntactische component, is de taalgebruiker zich in hoge mate bewust van veranderingen en verschillen op

het lexicale gebied. Nederlandstalige moedertaalsprekers zullen bij de vraag naar verschillen tussen het Belgische Nederlands en het Nederlandse Nederlands bijvoorbeeld onmiddellijk wijzen op de woordenschat en de uitspraak, maar niet zozeer op de grammatika.

Uit het voorgaande mogen we voorlopig besluiten dat taalbeïnvloeding, meer bepaald lexicale uitwisseling, niet leidt tot structuurveranderingen. (Engelse) leenwoorden tasten de structuur van het Nederlands niet aan. Hier komen we in § 4 op terug.

Algemeen kunnen we twee grote types van motieven of behoeften onderscheiden om woorden uit een vreemde taal in de eigen taal op te nemen. Ten eerste is er een benoemingsbehoefte. Nieuwe (concrete) voorwerpen of (abstracte) toestanden en verschijnselen moeten een naam krijgen. Er moet met andere woorden een benoemingsleemte opgevuld worden. Het is natuurlijk evident dat met nieuwe concepten vaak ook meteen nieuwe woorden geïntroduceerd worden (vb. *cacao*, *koffie*, en *thee*). Twee recente (en reeds vermelde) domeinen waar dat tegenwoordig mooi blijkt, zijn de sport en de ICT (informatie- en communicatietechnologie). Net zomin als we onze cultuur kunnen vrijhouden van vreemde invloeden, kunnen we onze taal vrijhouden van vreemde elementen. Bovendien gaat de komst van nieuwe Engelse woorden meestal niet ten koste van de Nederlandse woorden die er al zijn. Het tweede motief vinden we in stilistische elaboratie/registervariatie. Leenwoorden hebben vaak een iets andere/extra nuance dan vermeende Nederlandse equivalenten: *know-how* is niet zomaar *vak kennis*; een *party* is geen *feestje*; een *deadline* geen *uiterste datum*; *briefen* niet zomaar *verslag uitbrengen* en een *copywriter* niet zomaar een *tekstschrijver*. Zo ook leggen Engelse leenwoorden als *cool*, *crazy*, *down*, *smile*, *tipsy* en *trendy* of leenvertalingen als een *gouden handdruk* (< *a golden handshake*) en een *natie droom* ('een ultieme wens'; < *a wet dream*) specifieke accenten. Leenwoorden kunnen dus voor afwisseling

zorgen in het taalgebruik. Vaak zijn ze bovendien eufemistisch: *transpireren* voor *zweeten* of *prostitutie* voor *hoer*. Taal creëert hier dus registervariatie, wat nu net een verrijking voor de taal genoemd mag worden. Die registervariatie vinden we ook bij woorden als *cadeau* / *geschenk* en *nagerecht* / *dessert*. Het gebruik is afhankelijk van tekst en context. Zo zijn *geschenk* en *nagerecht* semi-purismen, Nederlandse woorden die een 'plechtiger' registerwaarde hebben dan de alledaagse Nederlandse woorden van Franse oorsprong *cadeau* en *dessert*.

In recente tijden zijn beide behoeften - de benoemingsbehoefte en de behoefte aan registervariatie - enorm versterkt. Enerzijds komen in onze snel veranderende wereld nieuwe 'dingen' steeds sneller op ons af, waardoor de taal haast in benoeringsmood geraakt. Het is dan ook evident dat bijvoorbeeld de internetgebruiker, die voortdurend met het Engels geconfronteerd wordt, termen uit die taal gaat overnemen. Maar het aantal ontleende Engelse woorden mag dan groot lijken, het bestand maakt amper 2,3% van onze woordenschat uit, zoals blijkt uit een steekproef van Van der Sijs (1996:64-67). Anderzijds wisselt het modieus jargon/taalgebruik ook sneller. En toch reageert het Nederlands vrij goed op die druk, en wel op drieërlei gebied.

1. De behoefte aan verbreding van het pragmatische spectrum, zoals we dat hierboven kort geschetst hebben, is een teken van de eigen vitaliteit van het Nederlands.
2. De Nederlandse taal zelf creëert ontzettend veel nieuwe woorden en nieuwe woordbetekenissen. De voorbije decennia heeft het Nederlands zelf bitter weinig nieuwe ongelede woorden gevormd, al is dat theoretisch natuurlijk niet onmogelijk. Wie hard zoekt, komt bij enkele vormen terecht als *doet* (afscheidsgroet) en *droedel*. Allicht speelt het arbitraire karakter van het taalteken hier een rol. Veel nieuwvormingen

zijn dan ook eendagsvliegen gebleven. In tegenstelling tot ongelede woorden hebben gelede woorden echter een gemotiveerde, niet-arbitraire vorm-betekenis relatie. Nieuwe Nederlandse afleidingen en samenstellingen tonen de onverminderde creativiteit van het Nederlands, zeker ook het Nederlands van Vlamingen. Wat volgt is een kleine selectie van (vrij) recente woorden in het Nederlands: *betaaltekortisatie, blauwvelen, doe-vakantie, doemdenken* (bedacht door Van Kooten en De Bie in 1980), *eetgafé, geiten, groen nummer, haalbaar, hamoraag, hardmaken, hebbeding, huisman, miskleur, pinnen, plastuit, praatpaal, scharrelkip, snorflets, spuitbus, terugsfuiten, vrouwenblad, verveemding, verzuijing, warme bakker*. De voorbije jaren zijn daar onder meer bijgekomen: *antirookpjl, belbus, bumperkleven, dioxinekip, fluisterasfalt, kijkfile, onthaasten, poldermodel, ritsen*. Daarnaast kunnen bestaande (Nederlandse) woorden ook nieuwe betekenissen krijgen: *blauw* ('politie'), *bladeren* ('brouwen'), *map* ('directory'), *muis* ('computerapparaat'), *paars* ('liberaal-socialistische coalitie'), *poort* ('modemverbinding'), *prullenbak* ('virtueel'), *scanner* ('computerapparaat'), *sjabloon* ('tekstopmaak'), *surfen* ('zappen op het net'), *web* ('www').

3. Als er woorden ontleend worden uit het Engels, dan krijgt het Engelse leenwoord na verloop van tijd vaak een inheems broertje naast zich. Dat zien we in vormen als *wolkenkrabber* (*skyscraper*), *tener* (*teenager*), *zwarte doos* (*black box*), of - in de relatief vrij recente computertaal - woorden als *beeldscherm* (*display*), *databank* (*database*), *harde schijf* (*hard disk*), *muis* (-*muifje*) (*mouse* (*paal*)), *printcom* (*dotcom*), *tekstverwerker* (*word processor*), *toetsenbord* (*keyboard*) en *uitdraai* (*print*). Voor andere ontleende vormen daarentegen is er (voorlopig) nog geen of geen voldoende ingeburgerd inheems equivalent. Zo is *elektronische post* nog niet ingeburgerd: *e-mail* blijft hier (voorlopig) de bovenhand halen. De vreemde taal moet dus na verloop van

tijd weer terrein prijsgeven aan de ontlende taal. Dit is natuurlijk geen absolute tendens. Zo heeft het Middelnederlandse *ros* het uitheemse (Latijnse) *paard* niet kunnen blokkeren. Maar het blijkt wel een relatief sterke (graduate) tendens te zijn die alweer te maken heeft met extra-linguïstische factoren. Uit onderzoek van Devos en De Rycke (2000) naar de mate van vernederlandsing/verengelsing van de sportterminologie blijkt bijvoorbeeld dat het gebruik van Engelse woorden in stijgende lijn gaat in de terminologie van respectievelijk basketbal, tennis en golf. Met andere woorden: vrij ingeburgerde en populaire sporten als basketbal kennen meer vernederlandsde termen dan vrij oningeburgerde en 'elitaire' sporten als golf. Terwijl de belangrijkste concepten voor basketbal, zoals *speelverdeler* (*guard*), *scheidsrechter* (*referee*) of *snelle uitbraak* (*fast break*) in bijna 50% van de gevallen een Nederlandse term gekregen hebben, is dat in de golfterminologie maar 6%. Begrippen als *par*, *birdie*, *bogey*, *engle*, *tee*, *pin* en *drive* kennen dus nauwelijks Nederlandse tegenhangers. Wie let op het taalgebruik van commentatoren van voetbalwedstrijden, de populaire sport bij ons, ziet dat er in verhouding maar zelden meer sprake is van *corner*, *goal line*, *keeper*, *kick-off* of *penalty*. De Nederlandse termen zijn volledig ingeburgerd: *hoekschop*, *doellijn*, *doelman*, *aftrap* en *strafschop*. Van de 28 bestudeerde concepten (zoals 'doelman', 'voetbalveld' of 'buitenspel') in de studie van Vandenberghe, Devos en Serbryns (1997) krijgen maar liefst 22 concepten een Nederlands woord. De auteurs stelden ook vast dat in een corpus van 10.000 zinnen uit schriftelijke en spreektaalige bronnen over voetbalverslaggeving 73% van de lexemen Nederlands waren, tegenover 21% Engelse woorden en 6% Franse woorden. Taalgebruikers mogen zich dan al bewust zijn van de toename van Engelse leenwoorden in hun taal, van het feit dat die woorden na verloop van tijd ook vaak verdwijnen, zijn ze zich in alle geval veel minder bewust

Uit deze drie factoren blijkt het springlevende karakter van het Nederlands. Ook het verschijnsel van de leenvertalingen (vb. *doe-het-zelver* (< *do it yourself*), *luidspreker* (< *loud speaker*), *praatshow* (< *talkshow*), *zelfpederling* (< *self service*)) getuigt op zich van taalcreativiteit en flexibiliteit.³ Uit het voorgaande mogen we alvast voorlopig concluderen dat lexicale ontlening op zich geen probleem is voor (een) taal. Integendeel, vaak werkt die ontlening verrijkend. In de volgende paragraaf gaan we verder in op de vraag of die lexicale infiltratie ook gepaard gaat met structuurverlies.

4. Lexicale infiltratie en de structuur van taal

Als we ons blikveld nu verruimen naar de overigens sterker gestructureerde componenten van het Nederlands, namelijk de fonologie en de grammatica, dan zien we dat die hele Engelse 'taalwarme' op geen enkel vlak tot structuurverlies geleid heeft.

Op klankstructureel vlak zien we dat er zich geen enkele verschuiving in het Nederlandse foneemstelsel of de Nederlandse uitspraakregels voorgedaan heeft. Integendeel, de Engelse segmenten en segmentcombinaties passen zich mettertijd behoorlijk aan de Nederlandse klankstructuur aan. Zo bijvoorbeeld in *club*: hier is de mediale en open Engelse [ʌ] meteen vervangen door de geslotener en palatale [ø], die we ook in erfwoorden als *suf*, *rups* en *wuif* aantreffen, en door de bekende Nederlandse auslautverscherping is de Engelse eind-[b] automatisch omgezet in [-p]. Hetzelfde is gebeurd met de Engelse klinkers [æ] en [e. ɪ] in respectievelijk *dandy* en *trainer*: die zijn meteen vernederlandst tot [e] en [e:]. Sommige Engelse

³ Wat we hier als positief zien, staat haaks op de negatieve bijklank die leenvertalingen altijd hebben gehad in Vlaanderen omdat ze vaak geleend/vertaald werden uit het Frans (vb. *ordeboek* (< *mot d'ordre*), *zakencijfer* (< *chiffre d'affaires*)).

(leen)vocalen of segmentcombinaties 'vernederlandsen' weliswaar niet meteen (bijvoorbeeld [ptu] in *computer* en [s:] in *all risk*), maar daar zit ook weer/nog een voordeel aan vast zonder die 'vernederlandsing(en)' blijven die woorden als leengoed herkenbaar en dat kan bijvoorbeeld bij een weloverwogen spellinghervorming een objectieve basis vormen om die woorden orthografisch anders te behandelen dan de erfwoordenschat en de fonologisch helemaal geassimileerde leenwoorden. *Computer* bijvoorbeeld blijft dan een vreemd woord (met de vreemde c-spelling) en *club* mag 'vernederlandsen' tot *klub* (of zelfs *klup*).

Op grammaticaal vlak heeft de Engelse invloed evenmin tot structuurverlies geleid. Sommige vaste woordcombinaties (frasen) worden weliswaar al eens letterlijk vertaald en dat zijn dan de zogenaamde 'anglicismen'. Enkele voorbeelden: *als regel* (< *as a rule*) voor *doorgaans, als gevolg* (< *as a consequence*) voor *bijgevolg, uitnoden* (wat er aan de hand is) (< *to find out*) voor *uitzoeken/achterhalen, ik ben bang dat* (< *I'm afraid that*) voor *ik vrees dat*, enz. Maar zulke leenvertalingen zijn (a) vrij zeldzaam en zeker niet zo talrijk als Vlaamse taalzuiveraars ons voorhouden en (b) door hun idiosyncratisch karakter niet structureel verankerd. Met betrekking tot punt (a) willen wij onze taalwiedende landgenoten overigens bezweren geen blinde anglicismenjacht te ontketenen en bepaalde structureel op het Engels lijkende taalbouwels niet meteen van het (negatieve) etiket 'anglicisme' te voorzien.⁴ Wij illustreren dat aan twee voorbeelden. Heïdbuchel (1962:110) en tal van taalzuiverende nazaten hebben het toenemend gebruik van de analytische comparatief en superlatief (bijvoorbeeld *meer aangenaam* en *meest aangenaam*) aan invloed van het Engels toegeschreven en dus als anglicistisch bestempeld. Corpusonderzoek (Gehlen, 1989) laat echter uitschijnen dat we hier veeleer met een autonome ontwikkeling binnen het Nederlands te maken hebben waar

⁴ Net zoals trouwens honderd jaar lang soms al te jiverig en ondoordacht op echte of vermeende gallicismen gejaagd is.

ontwikkeling binnen het Nederlands te maken hebben waar diverse endogene factoren een rol in spelen, waaronder eufonie, beklemtonings- of focaliseringsbehoefte en de algemene tendens van veel talen (ook het Nederlands) om steeds analytischer te worden. Hooguit kan die natuurlijke ontwikkeling nog wat gestimuleerd zijn vanuit het Engels. Een ander vermeend anglicisme (althans volgens sommige bronnen) is de constructie [comparatief + *en* + comparatief, bijvoorbeeld in 'Het wordt *kouder en kouder*', naast [*hoe langer hoe* + comparatief] en [*steeds* + comparatief]. Welnu, die eerste constructie is al ruim honderd jaar geatesteerd in de Vlaamse dialecten (zie onder meer Teirlinck, 1924:166) en zal dus wel niets met het Engels te maken hebben.

Het is dus van wezenlijk belang in het hele dispuut over de 'verengelsing' van onze taal (ook) voor ogen te houden dat de weliswaar sterke toevloed van Engelse woorden (en de trage insijpeling van leenvertalingen) met geen enkele vorm van structuurverlies gepaard gaat. Wie op dat punt tot somberder (toekomst)gedachten geneigd zou zijn, dient toch nog het volgende in overweging te nemen. De eeuwenlange dominantie van het Frans in Vlaanderen (dat zelfs de huistaal van onze elite geworden was, iets wat nog zeker niet het geval is met het Engels) heeft ook wel een enorme toevloed van (vaak niet meer herkenbare) leenwoorden en een groot aantal gallicismen tot gevolg gehad maar (weer) geen structuurverlies! Afgezien van idiosyncratische leenvertalingen (de zogenaamde gallicismen) valt er in het Belgische Nederlands geen enkel syntagma/zinsbouwaspect aan te wijzen dat helemaal vanuit het Frans binnengedrongen is. Een tijd lang is de beknoppte bijzin van doel met *voor* (vb. 'k Ga naar huis *voor* wat te rusten) in plaats van *om* als een constructie van Franse oorsprong beschouwd, maar sedert het artikel van Rycckeboer (1983) wijzen een aantal factoren veeleer in de richting van een endogeen-Vlaamse ontwikkeling: vooral de geografische spreiding van *om* en *voor* in de Vlaamse

dialecten (o.a. *om* in Frans-Vlaanderen) en de objectief natrekbare intern-Nederlandse tendens om in causale, destinatione en benefactieve constructies *om* door *voor* te vervangen (vele voorbeelden bij Rycckeboer, 1983:86). Die natuurlijke ontwikkeling kan/zal in het Zuiden wel door het Franse *pour* versterkt zijn.

De algemene conclusie van onze peiling van de Engelse taalinvloed (tot 2001) is deze: het Engels beïnvloedt vrij sterk de woordenschat van het Nederlands, maar het tast de lexicale creativiteit (woordvormingsvermogen) van onze taal (voorlopig?) niet aan en het leidt zeker niet tot structuurverlies. Van taalondermijning en taalverloedering is er dus absoluut geen sprake.

5. Behoeftte aan een taalregulerende instantie?

In het licht van die bevinding is het goed even stil te staan bij de hier en ook in andere taalgemeenschappen vaak gehoorde roep om een officiële instantie (en officiële maatregelen) die de toevloed van Engelse taalelementen zou(den) reguleren en dus matigen. Hét West-Europese voorbeeld hierbij is Frankrijk en de *Académie Française*, maar ook in Duitsland gingen er enkele jaren geleden stemmen op om de infiltratie van Engelse woorden (wettelijk) aan banden te leggen.⁵ Moet ook in ons taalgebied een officiële instantie (zoals de *Talunie* of de Gentse *Académie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*) zo'n tegenoffensief in gang zetten? Bij die vraag moeten twee zaken tegenover elkaar afgewogen worden: enerzijds het feit dat elke taalregulering ook altijd taalsnoei en een ingreep in een 'spontane' taalontwikkeling impliceert (wat in principe ongezond is voor een levende, vitale taal) en anderzijds de bevinding van hierboven, namelijk dat zelfs

⁵ Al neemt bijvoorbeeld de 'Gesellschaft für deutsche Sprache' een vrij gematigd standpunt in in haar tijdschrift *Der Sprachdienst* (o.a. Pflug, 1995). De discussie is ook in Duitsland in elk geval zeer levendig (Stückel, 2001 en daarin o.a. Schiewe, 2001).

een sterke toevloed van vreemde (in casu Engelse) woorden doorgaans niet de lexicale creativiteit en de structuur van de ontlenerende taal aantast. Onzes inziens is de tweede overweging doorslaggevend dan de eerste. Dus liever geen taalacademie die het gebruik van Engelse woorden aan banden gaat leggen. Een volwassen taalgemeenschap moet zich kunnen en durven permitteren om de mate waarin vreemde woorden gebruikt worden, over te laten aan de goede (of zelfs minder goede) smaak van elk lid van die taalgemeenschap.

6. Een veel groter gevaar: domeinverlies

Van cruciaal belang voor een blijvende vitaliteit en uitbouw van een taal is dat ze in alle communicatiedomeinen gebruikt wordt. Op functioneel vlak spreekt men van 'hogere' en 'lagere' gebruiksdomeinen van een taal. Tot de 'hogere' behoren onder andere de media, het (hoger) onderwijs en de daarmee samenhangende wetenschapsbeoefening, de hogere politieke en economische wereld (o.a. de bedrijfswereld) en het hogere culturele leven. De 'lagere' gebruiksdomeinen zijn vooral in de informele sfeer te situeren: thuis, met de burens, met vrienden, in de vrijetijdsfeer. De externe slagkracht van een taal is recht evenredig met de mate waarin ze (nog) in de 'hogere' domeinen ingezet (en dus gebruikt) wordt. Grote(re) talen (als het Engels) werken permanent op twee manieren in op 'kleinere' talen als het Nederlands:⁶ er is een transfer van linguïstische (vooral lexicale) elementen (cf. supra) en er is een permanente druk op (lees: poging tot inpalming van) de 'hogere' gebruiksdomeinen van de 'kleinere' taal. Toen in het begin van de moderne tijden de (meeste) Europese standaardtalen ontstonden, werden de andere variëteiten, die de standaardiseringstrein gemist hadden, tot

⁶ Hoewel het Nederlands ongeveer de 35ste plaats inneemt met betrekking tot het aantal moedertaalsprekers (Janssens, 1993:70).

'dialecten' gedegradeerd, niet zozeer doordat er een continue transfer van taalelementen vanuit de standaardtaal naar de dialecten toe op gang kwam, maar vooral doordat de dialecten in korte tijd alle 'hogere' gebruiksfuncties kwijtspeelden. Het tweede was/werd zelfs de hoofddoorzaak van het eerste. Datzelfde proces dreigt zich nu te gaan voltrekken tussen een taal als het Engels met een mondiale impact (en dus met een sterke 'army' en 'navy' en zelfs een 'air force') en 'kleinere' talen als het Nederlands. Als de kleinere talen in dat proces (of beter: in die slag) het onderspit moeten delven, dan degraderen ze in de kortste keren tot de nieuwe dialecten (tweedrangstaaltjes in functioneel opzicht) van het derde millennium.⁷ Het is dan ook vooral op dit vlak dat onze taalgemeenschap zich nu erg weerbaar zal moeten opstellen en de - liefst efficiënte - steun van de overheid goed zal kunnen gebruiken. De aanval van het Engels op de 'hogere' gebruiksdomeinen van het Nederlands is immers al volop ingezet. Niet zozeer in onze media, maar wel in het hoger onderwijs en in de bedrijfswereld.

De stemmen om in het hoger onderwijs (en het wetenschappelijk onderzoek, meer bepaald de eruit voortvloeiende publicaties) het Nederlands steeds meer door het Engels te vervangen, klinken in Vlaanderen gelukkig minder luid en minder driffig dan in Nederland, maar: als het in Nederland regent, druppelt het in Vlaanderen. En ruimer nog: de recente Europese initiatieven om het hoger onderwijs een soort eenheidsstructuur te geven (cf. de zogenaamde Bologna-verklaring) zouden wel eens de nieuwe hefboomen kunnen zijn om het hoger (en later mogelijk ook het 'minder hoge') onderwijs te verenigen. Op eerste waakzaamheid (ook bij onze overheid) maar toch ook gezond verstand (idem) zijn hier - zoals overal en altijd - geboden. Je mag de academische wereld niet in een moedertalige quarantaine proberen te plaatsen. Het Engels moet

⁷ Waartoe zo'n degradatieproces fataal leidt, wordt treffend geïllustreerd door (de positie van) het Nederlands in Frans-Vlaanderen.

in het hoger onderwijs onder strikte en door de overheid helder omschreven voorwaarden onderwijsstaal kunnen zijn. Met de evidente uitzondering van de lessen Engels zouden wij dat echter beperkt willen zien tot derde-cyclus cursussen (de zogenaamde 'post-graduate'-opleiding) met een internationale uitstraling en participatie. Vanuit Europese overheidskringen worden ook geregeld ballonnetjes opgelaten om het Engels ook in de tweede cyclus (bv. de licentiejaar, de toekomstige mastercyclus) vrij te laten gebruiken. Daarbij wordt als argument heel vaak de weliswaar nog toenemende Socrates-studentenstroom gegeven. Dit komt onzes inziens echter neer op een omkering van doel en middelen. Als Europa het Europa der Volkeren wil zijn, dan moet de Europese studentenuitwisseling o.a. ook een intensieve inleving in de cultuur, de identiteit en de taal van het gastland impliceren. Meerstaligheid en niet taalmonolithisme moet een primaire doelstelling van de internationale studentenstroom (zeker op het niveau van de tweede-cyclusopleidingen) blijven.

Ook op het taalgebruik in de bedrijfswereld dient scherp toezien te worden. Een snel groeiend percentage van de bedrijven in ons taalgebied is in handen van multinationals en daar wordt zeker op de hogere niveaus (kaderpersoneel) al in de grote meerderheid van de gevallen het Engels als voertaal gebruikt. Dat blijkt niet alleen uit bedrijfsinterne documenten maar ook uit hun personeelsadvertenties in onze dag- en weekbladen. Soms zijn alleen de functienamen in het Engels (en daar zal meestal wel wat dikdoenerij achter zitten: *sales manager* klinkt nu eenmaal gewichtiger en chiquer dan *verkoper*), maar steeds vaker is de hele advertentietekst in het Engels. Nochtans is onze (taal)wetgeving duidelijk: bedrijven in Vlaanderen en zelfs in Brussel moeten zowel tegenover hun werknemers als tegenover derden het Nederlands gebruiken (zie o.a. SERV, 1993). Maar zoals zo vaak met bedrijven - en vooral multinationals - gebeurt, is er ook op dit punt nauwelijks controle op de naleving

van een wet die in wezen nochtans erg democratisch is in die zin dat hij oproept tot elementair respect voor de eigen taal en cultuur.

Een derde circuit waarbinnen het gevaar voor ernstig domeinverlies erg reëel is, is de verankering in de Europese Unie. Hoewel de Unie vanaf het begin het basisprincipe aanvaard heeft dat alle officiële talen van de E.U.-landen op gelijke voet ook officiële E.U.-talen zijn, is de praktijk zo dat er binnen de Europese instellingen eigenlijk nog maar drie echte voertalen zijn (Engels, Frans en Duits) en dat van die drie het Engels steeds meer het laken naar zich toetrekt. Die 'spontane' evolutie heeft dan nog haar notoire pleitbezorgers ook, zo onder meer de Nijmeegse hoogleraar Van Els in zijn afscheidscollege (Van Els, 2000). De kleinere taalgemeenschappen moeten hiertegen dringend samen een slagvaardige houding aannemen en een tegenoffensief ontketen, anders dreigen talen als het Nederlands in Brussel en in Straatsburg te degraderen tot coullissentaaljes. Wij willen graag Europeeërs zijn, maar dan enkel in een Europa dat het nodige respect kan opbrengen voor onze culturele identiteit en onze taal, zelfs als dat (veel) geld kost.

7. Slotsom

Onze visie op het Engelse taalgevaar is duidelijk: dat gevaar schuilt niet meteen in de weliswaar vrij spectaculaire infiltratie van Engelse woorden, maar wel in de opmars van het Engels naar de 'hogere' gebruiksdomeinen, waardoor talen als het Nederlands in de kortste keren dreigen te degraderen tot de nieuwe dialecten van het derde millenium.

Literatuur

- Claus, P. en J. Tældeman (1989). 'De infiltratie van Engelse (leen)woorden in het Nederlands en in Nederlandse woordenboeken'. In: S. Theissen en J. Vromans (red.), *Album Moors. Een bundel opstellen opgedragen aan Joseph Moors ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag*. Luik, pp. 11-30.
- De Vooijs, C.G.N. (1967). 'Purisme'. In: B.W. Schippers (red.), *Welkome en ongewenste "vreemdelingen". De invloed van vreemde talen op het Nederlands en de reacties daarop*. Groningen: Wolters (Taalkundige kernen en perspectieven), pp. 99-117.
- Devos, Filip en Evy De Rycke (2000). 'Van passeerslagen, vleugelspelers en driepunters. De vernederlandsing van de sportterminologie'. In: Veronique De Tier, Magda Devos en Jacques Van Keymeulen (red.), *Nochtans was scherp van zin. Een bundel artikelen aangeboden aan Hugo Ryckeboer voor zijn 65ste verjaardag*. Universiteit Gent Vakgroep Nederlandse taalkunde, pp. 225-231.
- Gehlen, L. (1989). 'Comparatieven en superlatieven: -er/-st of omschrijving'. In: S. Theissen en J. Vromans (red.), *Album Moors. Een bundel opstellen opgedragen aan Joseph Moors ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag*. Luik, pp. 83-98.
- Goossens, J. (1975). 'Vlaamse purismen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, XCI, pp. 112-132.
- Heidbuchel, H. (1962). *Hoe zeg en schrijf ik het*. Hasselt: Heidelberg (Vlaamse pocket: 65).
- Janssens, Guy (1993). 'Nederlands aan universiteiten in het buitenland'. In: *Nederlands van Nu*, 41-3, pp. 70-71.
- Philippa, Marlies (2001). 'Leenwoorden'. In: *Over taal*, 40-3, pp. 64-65.
- Pflug, Günther (1995). 'Die Gesellschaft für deutsche Sprache - ein Bollwerk gegen den Sprachverfall?'. In: *Der Sprachdienst*, 5, pp. 145-154.
- Reinisma, Riemer (1984). *Neologismen. Nieuwe woorden in de Nederlandse taal*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum (Prisma handwoordenboeken: 14).
- Ryckeboer, Hugo (1983). 'Voor te + infinitief. Verkenning naar de dynamiek van een dialectisme'. In: *Taal en Tongval*, 35, pp. 83-89.
- Salverda, Reinier (2001). 'De lokroep van het Engels. Taalbeleid op z'n Nederlands'. In: *Ons Erfdeel*, 44-1, pp. 2-10.

Schiewe, Jürgen (2001). 'Aktuelle wortbezogene Sprachkritik in Deutschland'. In: Gerhard Stöckel (red.), *Neus und Fremdes im Deutschen Wortschatz*. Aktieller lexikalischer Wandel. (Institut für deutsche Sprache Jahrbuch 2000). Berlin/New York: Walter de Gruyter, pp. 280-296.

SERV (1993). *Het taalgebruik in het bedrijfsleven*. Brussel: Stöckel, Gerhard (red.) (2001). *Neus und Fremdes im Deutschen Wortschatz*. Aktieller lexikalischer Wandel. (Institut für deutsche Sprache Jahrbuch 2000). Berlin/New York: Walter de Gruyter.

Teirlinck, I. (1924). *Klaank- en vormleer van het Zuid-Oostvlaanderen dialect*. Gent: Sijfer (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde).

Vandenbergh, Roxane, Filip Devos en Yves Serbruyens (1997). 'Voetbalverlegging in de Lage Landen. Een terminologische studie'. In: R. van Bezooijen, J. Stroop en J. Tældeman (red.), *Standardisering in Noord en Zuid (Taal en Tongval. Tijdschrift voor Dialectologie. Themamnummer 10, 1997)*, pp. 152-173.

Van der Horst, J.M. (1989). 'De mythe van het taalverval'. In: *Ons Erfdeel*, 32, pp. 245-248.

Van der Sij, Nicole (1996). *Leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*. Den Haag: SDU/Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Van Els, T.J.M. (2000). *De Europese Unie, haar Instituten en haar Talen. Enkele taalpolitieke beschouwingen*. Afscheidscollege Katholieke Universiteit Nijmegen.

Van Nierop, Maarten (1975). *Nieuwe woorden. Verklarend en verhalend woordenboek van modern taalgebruik*. Hasselt: Heidelberg-Orbis.

Van Nierop, Maarten (1976). *Nieuwe-woordenboek. Deel 2*. Hasselt: Heidelberg-Orbis.

Van Nierop, Maarten (1979). *Verklarend lexicon van nieuwe woorden. Deel 3*. Hasselt: Heidelberg-Orbis.

Zwart, C.J.W. (1999). 'Doet Diets draai in tot Engels? Over de "verengelsing" van het Nederlands'. In: *Ons Erfdeel*, 42-3, pp. 322-335.